

Ринок цукру України: попит та пропозиція, цінова ситуація

С.А. Стасіневич, кандидат економічних наук, старший науковий співробітник, доцент кафедри біржової діяльності Національного університету біоресурсів і природокористування України

Представлені результати аналізу, виконаного на базі узагальнення перших підсумків роботи цукробурякової галузі України в 2015 р., дослідження кон'юнктури внутрішнього ринку цукру країни з врахуванням зовнішніх факторів, оцінки цінової ситуації та перспектив їх функціонування.

Цукор, виробництво, внутрішній ринок, попит, експорт, ціна, державне регулювання.

30

Представлены результаты анализа, выполненного на базе обобщения первых итогов работы свеклосахарной отрасли Украины в 2015 г., исследования конъюнктуры внутреннего рынка сахара страны с учетом внешних факторов, оценки ценовой ситуации и перспектив их функционирования.

Сахар, производство, внутренний рынок, спрос, экспорт, цена, государственное регулирование.

The results of the analysis carried out on the basis of summarizing the results of the first sugar beet industry in Ukraine in 2015, study the situation of internal sugar market countries, taking into account external factors, assessment of the price situation and prospects of their functioning.

Sugar, production, domestic market, demand, export, price, government regulation.

Постановка проблеми.

Проблеми стану цукробурякової промисловості, кон'юнктури ринку цукру України досліджувались багатьма вченими і практиками, зокрема В. Бондарем, П. Борщевським, О. Варченко, О. Зайцем, М. Коденською, М. Ярчуком та іншими. Разом з тим функціонування галузі та вказаного сегменту продуктового ринку вимагає продовження їх аналітичного огляду, так як стагнаційний «розвиток» не може задовольнити ні державу, ні товаровиробників, ні учасників ринку.

Мета даної статті – проаналізувати і узагальнити сучасний стан українського ринку цукру з позиції результатів останнього виробничого сезону 2015 року та дії факторів ринкового середовища і визначитись із напрямками та можливостями його покращення.

Результати досліджень. Загальна пропозиція українського цукру в попередньому 2014/2015 маркетинговому році

склала 2426 тис. тонн і була сформована за рахунок вітчизняного виробництва. Залишки цукру на початок 2015/2016 МР оцінювались 542 тис. тонн цукру [6].

У 2015 році площа посіву цукрових буряків в Україні скоротилась порівняно з 2014 роком до 238,9 тис. га – на 27,8%, зайнявши в загальній структурі посівів 0,9%. Це найменша площа посівів цукрових буряків за всю історію незалежної України [7].

Разом з тим в результаті переважно погодних умов цукристість коренеплодів значно підвищилась: станом на середину листопада цукристість буряків при прийомі дорівнювала за даними Міністерства аграрної політики та продовольства 17,65% (в минулому сезоні - 16,89%), вихід цукру - 14,69% проти 14,02% в 2014 році. Валовий збір цукрових буряків очікується в обсязі 10 млн. тонн, що на 40% менше, ніж в попередньому році [3].

З кожним роком в Україні запускається все менше і менше цукрових заводів: в сезон 2015 року працювало лише 36 цукрових заводів при тому, що в 2014 році цукрові буряки переробляли 48 підприємств [8]. Найбільшим виробником цукру в Україні є вертикально інтегрований агропромисловий холдинг «Астарт», до складу якого входить 9 цукрових заводів. Виробництво цукру холдингом в сезон 2015 року дорівнює 355 тис. тонн [1].

Загальний обсяг виробництва цукру в 2015 році зменшився до 1,4 млн. тонн [5]. З перехідними запасами продукції даного обсягу гранично достатньо для задоволення потреб внутрішнього ринку. Більше того, є можливість створити чергові запаси цукру на початок 2016/2017 МР в обсязі до 300 тис. тонн. Разом з тим прогнозується скорочення споживання з 37 до 35,8 кг/чол. на рік в зв'язку із зниженням платоспроможного попиту в резуль-

таті зменшення реальних доходів населення – непропорційності динаміки доходів та росту цін. А в наступному році слід очікувати зменшення споживання цукру ще й внаслідок його недостатності.

В наступному 2016 році цукор буде дорожчати, як внаслідок високої собівартості, так з причини відносного дефіциту продукту. Крім того в ціну включаються валютні ризики, а також спрацьовує ефект «піймати хвилю» падіння обсягу виробництва.

В собівартості вітчизняного цукру близько 40% складають витрати на енергію, тому скорочення цих витрат – один із основних факторів послаблення підвищення собівартості цукру, а отже об'єктивного підвищення цін. Знизити витрати на енергетичний ресурс в умовах підвищення цін на газ, що слугує паливом для ТЕЦ цукрових заводів можна шляхом використання альтернативних економічно вигідних видів палива.

За даними профільної асоціації «Укрцукор» в Україні 11 заводів вже повністю або частково перейшли на альтернативне паливо. Використання пелет, біогазу, торфу, мазуту та інших ресурсів дозволяє понизити собівартість цукру на 3-5% [6].

Цукрові заводи також в значній мірі можуть перейти на енергетичне самозабезпечення шляхом перетворення відходів цукробурякового виробництва (бадилля, жому) в біогаз або біоетанол, з яких виробляти тепло- та електроенергію. Наприклад, найбільший український цукровий агропромхолдинг «Астарта-Київ» завдяки власному виробництву біогазу і його використанню закуповує вполовину менше звичайного газу [1].

Але для реалізації таких проектів потрібні великі кошти,

які цукрові заводи можуть заробити шляхом продажу цукру на зовнішньому ринку. Наразі галузь перебуває в скрутному становищі, що нагадує нерозривне коло: для мотивації нарощування виробництва цукру потрібний підвищений попит, що гальмується платоспроможністю населення, підвищення попиту можливе в умовах зниження цін, які зменшаться при скороченні собівартості. Зниження витрат на виробництво можна досягти в разі інвестицій, які відсутні, та в разі розширення ринків збуту, але це не можливо в силу завищених цін і в результаті недостатності обсягів виробництва.

Щоб забезпечити країну власним цукром потрібно засіяти не менше 300 тис. га цукровим буряком. Разом з тим, сільськогосподарські підприємства також відмовляються від посівів цукрових буряків на користь зернових та інших технічних культур, вирощування яких забезпечується меншими витратами. В іншому випадку Україна відчує дефіцит цукру і потребуватиме імпорту продукції, в кращому разі цукру-сирцю як сировини для виробництва цукру.

Міністерство аграрної політики та продовольства констатує, що в країні ще 53 цукрових заводи спроможні виробляти цукор (перебуваючи поки що в законсервованому стані) з потужністю 10 млн. тонн переробки цукрових буряків. Таким чином, експортний потенціал оцінюється в 1 млн. тонн цукру [3]. За січень-листопад 2015 року Україна експортувала (з врахуванням вивезення до Криму) 215 тис. тонн цукру, що в 9,8 рази більше порівняно з аналогічним періодом попереднього року. Найбільшими покупцями українського цукру були Киргизстан, Румунія, Казахстан [7].

В 2015 році Україна здійснила наразі значимі для галузі експортні поставки цукру до Європейського Союзу – близько 100 тис. тонн [2].

Потенційними ринками збуту цукру для України вважаються країни Азії, перш за все Китай. Очікується, що виробництво цукру в Китаї буде найнижчим за останні 10 років. Саме ринок цієї країни розглядається як ділянка розриву порочного кола. Також під кінець 2015 року виявилась до бурякоцукрового виробництва України зацікавленість з боку Індонезії, яка взагалі не виробляє цукор, щороку імпортує для населення в 225 млн. чол. 100 млн. тонн цукру, тому цю країну південно-східної Азії можна розглядати як перспективного партнера з поставок українського цукру [6].

Якщо вдасться в найближчі місяці знайти масштабний стабільний ринок зовнішнього збуту українського цукру – це послужить потужним імпульсом для всієї галузі: бурякосійні господарства бачачи «світло в кінці тунелю» збільшать площі посіву в 2016 році, відповідно будуть запуснені законсервовані цукрові заводи, які вироблять надлишок порівняно з внутрішньою потребою цукру, який можна буде експортувати, отримуючи вкрай необхідні для модернізації галузі валютні надходження. Для нарощення експорту до ЄС потрібна наявність не тільки надлишкової кількості продукції (випуск понад потребу внутрішнього ринку), а й сертифікація виробництва, знання логістики експортних операцій.

В світі очікується скорочення загального виробництва цукру внаслідок неврожаю в Бразилії, на Кубі, в Індії, Китаї при збільшенні споживання, обсягу зовнішньо-

торговельних операцій, як наслідок, зменшення перехідних залишків. Світовий дефіцит цукру за оцінками Міжнародної організації цукру (ISO) в поточному році складе 3,5 млн. тонн цукру. Європейський Союз готується для наповнення власного ринку та недопущення підняття цін відкрити безмитне ввезення майже 0,6 млн. тонн цукру. Якщо Україна отримає право на таких умовах імпортувати до ЄС солодкий продукт (що бажано для розвитку галузі), сфор-

ри вже подали заявку на ввезення 340 тис. тонн цукру на пільгових умовах проти 147 тис. тонн в минулому році [5].

Повертаючись до внутрішнього ринку здійснимо оцінку цінової ситуації щодо цукру. За офіційними даними Державної служби статистики України [7] ціни на цукор на внутрішньому ринку, за якими реалізували продукцію цукрові заводи за 6 місяців 2015 року (травень – листопад) зросли на 24%, причому зростання цін спостеріга-

тервенційна ціна на 2015/2016 МР (наказ Мінагрополітики від 18 серпня 2015 року № 980/27425) була встановлена на рівні 10015 грн./тону [4], з врахуванням 5-відсоткового зниження, допустимого для цінової ситуації до початку втручання держави – регулювання шляхом державних інтервенцій, а саме проведення фінансової інтервенції (закупки Аграрним Фондом цукру як об'єкта цінового регулювання) вона дорівнює 9514,25 грн./тону, тоб-

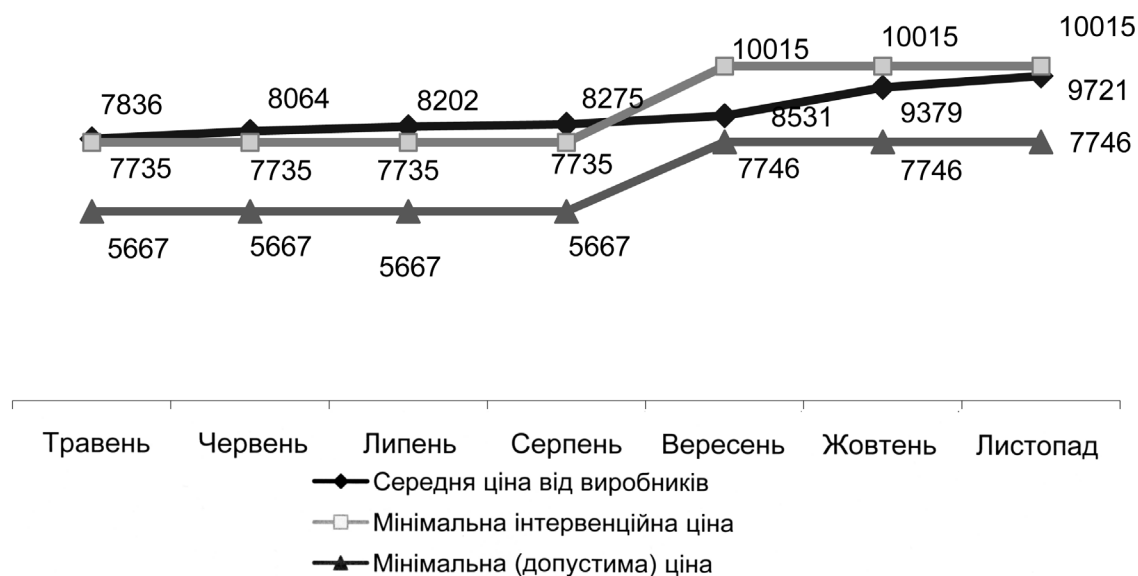

Рис. 1. Динаміка цін на цукор в Україні в 2015 р.

мується причина росту внутрішніх цін в зв'язку із вивезенням цукру за межі країни [5].

Але в разі зняття через рік в 2017 році експортних обмежень європейські цукрові компанії можуть самі збільшити вивезення за межі Союзу цукру. Та вивозити, вочевидь, не буде чого. Дослідницька організація F.O. Licht GmbH прогнозує, що в поточному маркетинговому році виробництво цукру в Європі в силу скорочення посівних площ буряків та несприятливих погодних умов опуститься до найнижчого обсягу з 1971 року: 28 єврокраїн вироблять лише 13,6 млн. тонн цукру. За даними Єврокомісії європейські імпорте-

рись і протягом трьох місяців виробничого сезону (вересень-листопад) 2015 року: ціни підвищились на 17,5%, що суперечить ринковому закону попиту-пропозиції (рис. 1).

Відбувалось це в умовах, коли на весь маркетинговий період з початком з 1 вересня 2015 року постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 року № 189 мінімальна ціна на цукор в 2015/2016 МР встановлена на рівні 7745,68 грн./тону (з врахуванням ПДВ) [4]. Тобто в листопаді 2015 року середня ціна цукру від виробників вже перевищувала затверджену мінімальну (мінімально допустиму) на 25,5%.

Разом з тим мінімальна ін-

тервенційна ціна на 2015/2016 МР (наказ Мінагрополітики від 18 серпня 2015 року № 980/27425) була встановлена на рівні 10015 грн./тону [4], з врахуванням 5-відсоткового зниження, допустимого для цінової ситуації до початку втручання держави – регулювання шляхом державних інтервенцій, а саме проведення фінансової інтервенції (закупки Аграрним Фондом цукру як об'єкта цінового регулювання) вона дорівнює 9514,25 грн./тону, тоб-

то виявилась більш «гармонійною» з фактичною.

В розпал сезону переробки цукрових буряків протягом жовтня середня величина споживчої (рахуй роздрібної) ціни на цукор зросла на 21,4% за даними Міністерства економічного розвитку та торгівлі в Україні, в листопаді ріст ціни склав ще плюс 10,9%, а за рік (порівняно з груднем 2014 року) ціна зросла на 69,8%, перевищивши 17 грн./кг [2].

Така динаміка не може не привертати уваги держави. Основними законодавчими актами, що визначають державні підходи до формування системи державних регуляторів в бурякоцукровому підкомплексі АПК

України є Закони України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру» від 17 червня 1999 р. № 758-XIV та «Про державну підтримку сільського господарства України» від 24 червня 2004 р. № 1877-IV [4]. Перший закон передбачає щорічне визначення Кабінетом Міністрів України розміру поставок цукру на внутрішній ринок (квоти «А») та мінімальних цін на цукор і цукрові буряки – нижньої межі цін при укладанні угод купівлі-продажу для виробництва цукру в межах квоти «А» (так званих мінімально допустимих цін). Цей процес започаткований ще в 2000/2001 маркетинговому році.

Таким чином здійснюється квотування випуску цукру для задоволення потреб внутрішнього ринку – затверджується квота «А» виробництва цукру. Граничний розмір квоти «А» на період з 1 вересня 2015 року до 31 серпня 2016 року встановлений постановою Кабінету Міністрів України від 8 квітня 2015 року № 189 в обсязі 1720 тис. тонн цукру [4]. Міністерство аграрної політики та продовольства України здійснює розподіл квоти між цукровими заводами на відповідний сезон цукроваріння. На 2015/2016 МР наказом від 15 червня 2015 року № 219 [3] квоту отримали 44 цукрових заводи, найбільші обсяги квоти виділені цукровим заводам Вінницької області – 25,1% загальної квоти, Полтавської області – 11,8%, Хмельницької – 10,9%, а перші місця серед заводів по квоті дістались ТзОВ «Радехівський цукор» – Радехівське виробництво (Львівська область.) – 153,33 тис. тонн (8,9%), ПрАТ «Продовольча компанія «Поділля» – 142,56 тис. тонн (8,3%) та ТОВ «Продовольча Компанія «Зоря Поділля» – 126,22 тис. тонн (7,3%) (Вінницька область). Разом з тим потрібно від-

митити, що у Вінницькій області в 2015 році виробництво цукру фактично здійснювало замість забезпечених квотою 8 заводів тільки 6 і квота була виконана на 72%: випущено 313,2 тис. тонн цукру при квоті 432,3 тис. тонн.

На початку листопада 2015 року був опублікований проект постанови Уряду щодо встановлення квоти «А» та мінімальної ціни на цукор на 2016/2017 МР. Міністерством аграрної політики та продовольства пропонується обсяг квоти в розмірі 1670 тис. тонн, а розмір мінімальної ціни – 10895 грн./тону цукру, що визначені на основі розрахунків, зроблених Інститутом біоенергетичних культур і цукрових буряків НААН України та Державною науковою установою «Український науково-дослідний інститут цукрової промисловості» виходячи із споживання 38 кг на душу населення України на рік та відшкодування витрат на виробництво продукції [3].

Другим названим законом цукор розглядається як один із об'єктів державного цінового регулювання, на який встановлюються мінімальна та максимальна інтервенційні ціни, що слугують ціновими індикаторами, які є підставою для прийняття рішення про здійснення товарної та фінансової інтервенцій з боку держави в особі Аграрного Фонду України.

Період державного цінового регулювання на ринку цукру згідно Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» в зв'язку із запізненням прийняття документа постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 року № 771 був встановлений не з початку виробничого сезону 1 вересня, а з 1 листопада 2015 року. Постановою Кабінету Міністрів України від 2 грудня № 1003 визначені об-

сяги формування в 2015/2016 МР державного інтервенційного фонду з цукру-піску бурякового в обсязі 85,1 тис. тонн [4].

Ще на початку 2015 року (18 лютого) у Верховній Раді зареєстрований за № 2164 законопроект про внесення змін до Закону України «Про державне регулювання виробництва і реалізації цукру», який передбачає відміну мінімальних цін на цукор і цукрові буряки [4]. В умовах профіцитності ринку, а саме в такому стані на початку 2015 року перебував український цукровий ринок, така ініціатива шкідлива з точки зору втрати можливості держави захистити товаровиробників від зниження цін, а отже недоотримання коштів, необхідних для покриття витрат на виробництво цукру, а в умовах дефіцитності чи урівноваженості ринку, що більше відповідає стану ринку на початок 2016 року, гострота наявності чи відсутності такого державного цінового регулювання не має прояву. Але оскільки кон'юнктура ринку цукру України нестабільна, коливається рік від року, то виключати із закону такий захід не доцільно, більш важливо економічно обґрунтовано встановлювати значення мінімальної допустимої ціни і обов'язково узгоджувати із мінімальною інтервенційною ціною (різниця має становити 5%, так як саме такий відсоток у вигляді пониження порівняно із мінімальною інтервенційною ціною встановлений Законом України «Про державну підтримку сільського господарства України» як індикатор початку фінансових інтервенцій). Профільний Комітет ВР з питань аграрної політики та земельних відносин в травні 2015 року відхилив законопроект, одним із факторів-причин зазначивши ту обставину, що прийняття законопроекту матиме

наслідки, коли основний прибуток буде отримувати не виробник, а торгівні мережі.

Міністерством аграрної політики та продовольства України на своєму сайті на початку грудня 2015 року оприлюднений проект Закону України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо державного регулювання виробництва і реалізації цукру».

Проте завдання, які ставив цей закон, а саме: стабільне забезпечення потреб внутрішнього ринку цукром високої якості та недопущення значних сезонних коливань ціни на ньому, захист та підтримка вітчизняних товаровиробників цукробурякового підкомплексу України, актуальні й сьогодні. Заходи, передбачені законом – квотування, ліцензування, пільгове кредитування виробництва та реалізації цукру, встановлення економічно обґрунтованого рівня мінімальних цін на цукрові буряки та цукор, які, враховуючи стан внутрішнього ринку, забезпечували б відтворення витрат на виробництво продукції та стимулювали його інтенсифікацію, також досить обґрунтовані.

Разом з тим продовжують спостерігатись, як справедливо зазначено в аналітичному документі Міністерства щодо **регуляторного впливу проекту закону**, щорічні стрибки цін, дефіцит або профіцит цієї продукції на внутрішньому ринку, а також суттєве зменшення кількості виробників цукру [3].

Причина не в сутності законодавчих заходів щодо державного регулювання виробництва цукру (нібито їх помилковості), а в їх невиконанні на практиці – недотриманні встановлених вимог і «урізання» самого закону, яке порушило комплексність регуляторних положень. Щодо останнього, слід зазначити, як

приклад, відмінену квоти «В» – поставки цукру за межі України за міжнародними договорами та поповнення, в разі необхідності, квоти «А» і квоти «С» – обсяг цукру, призначений для реалізації виключно за межами України, можна розглядати як уступку, що не сприяє підтримці вітчизняного товаровиробника, його прагненню збільшити виробничі потужності, покращити якість продукції і ускладнює просування його продукції на зовнішні ринки. Долати ризики виникнення корупційних відносин у процесі розподілу квот необхідно не шляхом ліквідації системи державного регулювання, а ефективною боротьбою з цією загрозою.

Стосовно державного цінового регулювання за допомогою встановлення мінімальних цін на цукрові буряки та цукор, то автором неодноразово піднімалось питання про те, що під вплив цієї норми не підпадає значна частина ринку, оскільки переробка цукрових буряків відбувається на давальницьких умовах. Але ці засади – це само по собі спрощення ринкових механізмів збуту продукції, оскільки такі умови базуються на бартерному обміні, звуженні застосування грошової форми розрахунку, тому їх потрібно усувати, а не ставити у фарватері удосконалення регулювання цінової ситуації.

Висновки

Низький обсяг виробництва цукру в 2015 році в Україні обумовлює нерайдужну перспективу ринку в 2016/2017 МР: відсутність вагомих перехідних запасів на початок року і відповідно перебування на межі загрози втрати самозабезпеченості продукцією при звичних рівнях споживання.

Аналіз кон'юнктури цукрового ринку дає підстави прогнозувати підвищення цін на

вітчизняному ринку солодкого продукту. Підсумовуючи можна виділити наступні причини цього процесу: скорочення обсягів виробництва, підвищення витрат на виробництво, а також підвищення світових цін на цукор. Окрім цього на базі перестрахування продавців можливий черговий сплеск ажіотажного попиту на продукцію, що в свою чергу здійснить спекулятивну хвилю росту цін. Стримуючим фактором слугуватиме зниження платоспроможності населення країни.

На даному фоні слід виважено підходити до зміни умов державного регулювання ринку цукру України, щоб не допустити нових «обвалів» або необ'єктивних підйомів в наслідок відсутності державних регуляторів підтримуючого або стримуючого впливу на обсяги виробництва та рівень цін на продукцію. ■

Список використаних джерел

1. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.astartakiev.com>
2. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua>
3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.meagro.gov.ua>
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sugar.ru>
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sugarua.com>
7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrsugar.kiev.ua>

Рецензент: Худолій Л.М., д.е.н., проф.